

B A G A T E L L E K

Irja: REMENYIK ZSIGMOND (Budapest)

Őrült, vagy lángész? Eféle kérdéseket napjainkban módfelett nehéz eldönteni, kiváltképp, ha az eset köztisztviselői körökben játszik és a különben is sötét hátteret sikkasztások, verekedések gomolygó felhői homályosítják el, olyan felhők, amelyek kikerülhetetlenül elhomályosítják, mint ahogy mindig is elhomályosították a közélet különben tündéri fényben ragyogó egét. Őrültknek születni nem éppen dús ajándéka a sorsnak, köztisztviselőnek születni több mint balszerencse, ha halmozzuk a szerencsétlenségeket, örültk köztisztviselőnek születni kimondottan kegyetlen istencsapás. De vajjon ki lenne oly világosfejú és nyílteszű, hogy afajta csekélységeket, hogy örültk-e az adóhivatali számvevő, vagy pedig született lángész, hivatalos érintkezések folyamán röpke jelekből is észrevenne? Abból, hogy valaki reggeltől estig szedi az adót, egyik gömbölyű számot rójja lelkiismeretesen a másik alá, összead, kivon, oszt és szoroz, ily messzemenő következtetéseket nem vonhat le az ember. Hogy az árvaszéki ülnöknek ki van-e mind a négy kereke, arról a szegény, szerencsétlen, apátlan, anyátlan árváknak mindaddig fogalmuk sincs, míg hasábos hiradást nem közölnek a lapok, ily címmel rendszerint: „Az adóhivatal elnöke megháborodott, elborult elmével ideggyógyintézetbe szállították. Az árvák pénzének elsikkasztott összege 50.000 pengő, 100.000 frank, 20.000 dollár, vagy 70.000 zloty.“ Mely lélekbuvár vállalkozna nyugodt lelkiismerettel rá, hogy mondjuk egy forgalmi adó ellenőrt örültknek nyilvánítson csak azért, mert reggeltől estig kalkulál, besugások alapján nyomoz és kabbalisztikus táblázatok alapján ítélkezik. Attól, hogy hivatalos közegek stráfkocsi után bandukolva bejárják nagynevű felfedezők mintájára a zezugos várost, összerámolják a lefoglalt értéktárgyakat, kalapot emelnek és eltűnnek lidérces látomásként a lenyugvó estében, éppúgy lehetnek örültek, vagy normálisok. De esetek halmozásával ne bonyolítsuk a különben világos helyzetet, térjünk mondanivalóink lényegére. Adva van e pokoli keverék alapját képezendő, egy tőről metszett irodafőnök, mondjuk a statisztikai hivataltól, aki kerek harmincöt éven át figyelte teljes odaadással, halhatatlan lelkének minden rezdülésével, megszállott agyának minden vibrálásával, mondjuk a cserebogorak szaporulatát. Ideje letelvén, pár nappal nyugdíjba lépése előtt kitört a gyalázat, éppen abból az alkalomból, hogy nyugdíjbalépését baráti körben ünnepelgette, hajnal felé ugyanis, amint kaptos fővel hazafelé tartott, elcsipte az autójából éppen kiszálló Egészségügyi Minisztert és kezében lévő vastag bottal alaposan ellátta a bajját. Megengedem, módfelett szokatlan dolog minisztereknek fejére verni, ha ez államtitkárral megtörténik, az is elég súlyos eset, fejbeverés minisztertől lefelé és mondjuk irodafőnöktől felfelé szigoruan büntetetik. Napidíjnak botot lehet eltörni a hátán, irodaszolgákat nyelvüknél fogva lehet az iktató falára kiszögezni, hogy eféle dolgok mégsem adódnak elő rendszeren napjainkban, annak az igazságszolgáltatás közismerten enyhe módszere az oka. A kiérdemesült köztisztviselőnkre azonban rájárt a rúd, bíróság elé állított és egyéb büntetéseken kívül nyugdíjának elvesztésére ítéltetett. Ülni néhány hónapot napjainkban nem tartozik éppen a legkritkább esetek közé, aki valamit ér, az ugyis ült már, vagy ülni fog, senki se süsse le tehát képmutatóan a szemét. Ellenben nyugdíjat elveszíteni olyan dolog, ami heroikus tettekre készíteti a köztisztviselőt, heroikus tettekre, kálváriának megjárására, legföltettebb titkainak kite-

regetésére, saját maga leplezésére is ha kell, ki csodálkozhatik tehát, hogy ügyvédje rendelkezésére bocsátotta a szükséges anyagot. A bíróságon az ügyvéd különös előterjesztéssel élt, kérte védenca elmebeli állapotának megvizsgálását, hangoztatván, hogy védenca egy lelkileg meghasonlott egyén, elmebajos és bolond. Mindezeket különböző tanuvallomásokkal igyekezvén megerősíteni, felvonultatta a szerencsétlen nyugdíjogosult volt kartársait, kollégáit, irodasegédeit, az iktatókat, könyvelőket, irodaszolgákat éppúgy, mint irodafőnököket, hogy e kényes ügyben szívrükre tett tényérrel valljanak. Csodálatos dolgok váltak e vallomások folyamán nyilvánvalóvá, mintha csak összebeszéltek volna, irodaszolgák, iktatók és főnökök, egyöntetűen oly' vallomást tettek, hogy a nyugdíjogosult, aki kerek harmincöt éven keresztül működött velük együtt a közhivatalban, köztisztviselő bolond, amióta csak ismerik, soha sem volt esze, normálisnak soha sem volt mondható, elmebaja közismert volt és mindenkitől megfigyelhető. Nem volt egy világos pillanata, és minden percben félni lehetett, hogy kitör rajta az elmebaj. Az igazságszolgáltatás dicsőségét bizony nem árulják ingyen, hiába izzadott vért a jobb sorsra érdemes ügyész, a bíróságnak a vádlottat fel kellett menteni, azon indokolással, hogy egy beszámíthatatlan bolond cselekedeteiért valóban nem felelős. Gratulánsok serege vette körül az örült köztisztviselőt, többen pártfogását kérték és a rend újból diadalmaskodott. A becsület megmentetett, talán a tiszta ész és a szellemi kvalitások csúfos veresége árán, de hogy napjainkban bárki is a tiszta ész, a világos gondolkodás és egyéb eféle ostobaságok létjogosultságában és szükségyszerűségében higgyen, lenne-e valaki ilyen köztisztviselő bolond? Istenem, szokták mondani, a fizetésredukció, a túlfeszített munka és minden ehhez hasonló egyéb elveszi az ember eszét. Valóban, zöldes láng lobog az ordítózó vámorók szemében, a villamoskalauzok egy esetleg hamisnak tűnő kétfillérésért lecsengetik a kocsit és rendőrért szaladnak. Csengetnek az ajtón, gyanútlanul ajtót nyit, egyházi adóért jönnek, szakállas idős ember jön egyházi adóért barna kabátban és beszéd közben kiderül, hogy minden harmadik szava ez, hogy „miskulancia“. Rosszul érzed magad és nem tudod fejedből kiverni a gondolatot, hogy örülltél van dolgod. Az uccaseprő bérelt lakásoddal szemben a déli nap hevétől napszurást kap, a város legmegbízhatóbb besugója megőrül az autótaxiban és a rádió dédelgetett szpikerének egyszerűen elmegy az esze. Bizalmad megerősödik e világban, ahol még az agyalágyultak, örültek, félkegyelműek és elmebajosok is alkalmasak e világ apparátusának zavartalan mozgatására. Istenem, kiáltasz fel, ez aztán a nagyszerű világ! Lelkesedésed azonban módfelett megcsappan egy, mindjobban előtörő gyanud nyomán, amely szerint ez a világ az elmebajosok közreműködését nem csupán hogy nem csak engedélyezi, de határozottan meg is követeli. Féltve mész ki már az uccára, riadtan térsz ki aktatáskás, határozott taglejtésű férfiak elől, csábos mosolygású irodistakisasszonyok ígéreteinek nem adsz hitelt, efajta mosolygás hátha csak arra való, hogy naiv bedőlésed után rizikó nélkül kicsavarhassa a nyakad. Pénzt fizetsz be a biztosítóba, másnap olvasod, hogy a pénztáros megőrült és elsikkasztotta az intézeti kasszát. Váltót hamisítanak a nevedre, soha nem látott hajadonok gyerektartási pert indítanak ellened, végre magad is rákerülsz a futószalagra, mondjuk rohadt almát árulsz, vagy összekevered a vizet és a tejet, megfojtod feleségedet, vagy villamos elé lököd undok barátodat, kezvedben meglobogtatod a cédulát, ami azt bizonyítja, hogy egyszerűen elment az eszed, nem vagy beszámítható és teljes dicsőséggel egy kies fekvésű intézetbe kerülsz. Kár tehát kétségbeesni, mindenki legjobban teszi, ha elmeállapotát illetőleg, amennyiben van valóban esze, boszantó bizonytalanságban tartja

környezetét. Senki se vegye el bárkinek kedvét azzal, hogy okos és észszerű viselkedésével kizárttá tegye azt, hogy örült: gyanakvó pillantásokkal találkozik ez esetben a szeme, hitele meginog és a méltatlanul beféktetett bizalom elvész. Gonosz sors vár reá, kegyetlen valóságként a kaloda, mert csak kettő létezik ezen a világon, örültekháza, vagy börtön. És hogy valaki a klimatikus szanatórium helyett a börtönt válassza, általánosságban senkinek sem ment el annyira az esze.

X **Az utálkozó tisztelők** Az író otthonában mérsékelt tisztelet övezi, életének három évtizede alatt sikerült elérnie, hogy kutyába se vegyék. Házmestere jogszerű megvetéssel kezeli, példázatai a soványságról félreérthetetlenek. A vice is csak akkor fogadja udvarias köszönését, ha éppen részeg és a sarki rendőr, ha megjelenik hosszú kezeit lóbálva a sarkon, gyanakodva emeli fel a fejét. Rokonsága körében komolytalan hírek örvend, barátai és ismerősei pedig részint hülyének, részint bolondnak tartják. Elképzelhető tehát megilletődött öröme, amidőn néha kusza híreket sodor feléje a szél, távoli tisztelők és hivek seregéről suttogva kellemetesen. Távoli hivek bámulatáról, odaadó tiszteletéről, munkásságának szerény hatásaként, amely e diabolikus hírek szerint mégsem tűnt el nyomtalanul. Ez ellenőrizhetetlen és lepke módjára szálldosó híreken kívül kézzelfogható bizonyítékok is bolondítgatják olykor az író, leveleket is hoz a posta, nyilvánvalóan felbontott és ügyetlenül újból leragasztott leveleket távoli boldog földrészekről, ismeretlen hivekről, megejtett olvasóktól, akik hivatkozva az általuk általánosnak hitt tömeghangulatra, a maguk elmaradhatatlan szolidaritásáról is biztosítani kívánják az író. E napokon, ha eféle levél érkezik, ábrándosan elmereng az író, kedve csapongóvá válik és madarat lehetne vele fogatni fékezhetetlen örömeiben. „Uram“, hangzik egy efajta levél, „itt távol Bukovinában életem egyetlen öröme, ha írásait olvasom. Az ön szelleme élteti bennem a lelket, megértő és bölcs szavainak sokat köszönhetek. Itt Bukovinában nem értenek meg engem az emberek, mindenki bolondnak tart, tehát már csak önben bizom. Él ezen a környéken egy marhakereskedő, elég értelmes fráter, de ő sem érti meg a szellemem. Ezuton kérem tehát értesítését, hogy közeli utazásom alkalmából megengedi-e, hogy felkeressem, tisztelem legmélyebb megnyílvánítása céljából.“ Még sok keserűségről számol be a levél, közli a bukovinai terméskilátásokat, és a szellem ama kétségbeejtő állapotát, amely a levélírás pillanatában e távoli vidéken is eltompulva alussza téli álmait. Napok mulnak el, míg végre tisztelettel zörgetnek az író ajtaján. Ajtót nyit az író, szokása szerint félig meztelenül, kockás pizsamában és gondterhesen összeráncolva homlokát. Tisztelők állanak az ajtóban, értelmes pillantással szemükben, oly' értelmes pillantással, amely jövetelük célját egyenesen kétségessé teszi. Látható elfogódottsággal lépnek be az ajtón, mit várnak e tisztelők, talán nincsenek megelégedve a fehérre meszelt fallal, talán lobogó máglyákat várnak a szoba közepén, lobogó máglyákat, vagy bármilyen természeti csodát, hogy arcukon megjelenik a csalódás árnya. Az író készségesen betessékeli a hiveket, mindenki köszörüli a torkát és a hivek várják a kinyilatkoztatást. A vak is láthatja, hogy próféták megjelenését várják a tisztelők, prófétákkal az író, sajnos, nem rendelkezik, bemutatja feleségét és anyját, a hivek arcáról újból leri a csalódás félreérthetetlenül. „Egész délelőtt figyeltük az uccán önt uram,“ mondja egyikük, „többeket megszólítottunk és többek után kiáltottunk, abban a reményben, hogy talán ön az illető. Minden jólöltözött férfi után utána kiáltottunk, mert értesülésünk szerint ön egy igen elegáns ember“ — mondja a tisztelő és csalódottan néz végig az író kockás pizsamáján.

meztelen lábán, amely, sajnos, kár is szépíteni a dolgot, ez alkalommal is szőrös. Az író érzi ezt, legjobban szeretne meghajolni, de nem viszi rá a lelkiismeret. Legjobban szeretne felöltözni, eladni e pillanatban minden butorát, zálogba csapni felesége és anyja összes értékeit, hogy magának egy rendes ruhát vegyen, lehetőleg valami maharadzsa öltönyt, diszes turbánnal, helyrehozandó tisztelőinek elvesztett csodálatát. „Szép ez a lakás” — folytatja bizonytalanul a másik tisztelő és körbenjárja szemét a díztelen, kopottra mállott falon. „Igen”, — válaszolja restelkedve az író, — „igényeimnek tökéletesen megfelel. Itt élek és itt dolgozom.” A tisztelők áhitattal áttekintenek a másik szobába, amelynek közepén íróasztal áll, írógéppel és papírral tetején. „Van egy nagy erkélyem,” — folytatja az író, — „pompás kilátással”, — mondja és kimutat az ablakon. A tisztelők felállanak, hogy megnézzék ezt a csodát. Sajnos, alig lehet átlátni az ablakon, vastag piszok fedi az ablaküveget és a kilincseken feketélik a rozsdá. „Az egész lakás életünk és munkánk céljait szolgálja”, — folytatja az író, és végigvezeti a tisztelőket otthonán. Az író hitvese szomorúan a konyhába huzódik, az ő szíve gyengébb, esze világosabb, tehát kevésbé bírja a szégyent. „Ez itt a fürdőszoba”, — mondja az író, — „ez itt a spájz és ez itt a W. C.” A tisztelők mindenhová bekukkantanak, a fürdőszobában az ólmos csőből szomorúan csepeg a víz, a toalett kagylója förtelmes szagokkal teli, és a spájz üres. „Így élek”, — mondja még az író, — „elégedetten és munkámnak szentelve az életet.” Az író ritkán kezd beszélni, de ha egyszer már elkezdte azt, nehéz kivárni a végét. Egyik butaságot mondja a másik után, egyik kijelentésével megcáfolja a másikat, közben elfelejtve mindennek a végét, értelmét és a célját. Az író anyja áttántorog a másik szobába, tenyerébe hajtja ősz fejét és fájdalmas szívvel állapítja meg, hogy fia megbolondult. Az író felesége a konyhában szomorkodik, kis hijja, hogy ki nem nyitja a gázcsapot és öngyilkosságot nem követ el. Az író közben még mindig beszél, az istenért be nem állana a szája, majd hirtelen felemelkedik és a kényelmetlenül feszengő tisztelőket meggyanusítja azzal, hogy ők nem is bukovinaiak, ők detektívek, akik csalárd módon életére törnek. A hivek szájtátva hallgatták eddig is ezt a komprimált ostobaságot, egymás lábát nugdosva titokban, köhögést mimelve, szájuk elé tartott tenyérrel elnyomva a nevetést. Tiszteletük már régen elpárolgott, köddé foszlott, ami megmaradt szívükben, az nem egyéb, mint értelmetlen utálat. Keserű szájjal tekintenek végig a kellemetlen lakáson, ahol egy kép sem lóg a falon és ahol minden a pusztulás siralmas képét mutatja. Torkukat reszeli az író cigarettájának büdös füstje, ennél a füstnél megállapításuk szerint az író szelleme obscurusabb csupán. Szívük minden vágyával a bukovinai marhakereskedőre emlékeznek, aki bár nem tulságosan értelmes fráter, de minden jel szerint az íróénál világosabb a szelleme. Utálatuk arcukról leri, lassan szedelőzködnek tehát és egy illúzióval szegényebben távoznak a lakásból. Az író amint a nyitott ajtón át még utánuk tekint, látja arcukon fájdalmas csalódásukat. Belenyugodva a megváltozhatatlanba, lesüti szemét az író, letelepedik írógépe mellé és nyugtalan harkály módjára kopog. E kopogás nyomán elszáll a szobából a füst, kitolódnak megszokott és rendeltetésüknek pontosan megfelelő helyükből a falak és az élet értelme is megváltozik. Mindezekről azonban a csalódott hiveknek már semmi fogalmuk sincs, utálatuk az író selejtes személye iránt meg nem változtatható, viszik magukkal Bukovinába az íróval kapcsolatos szomorú emléküket. Holott a különbség csak az, hogy egy álombeli, rózsaszínű és mennyei párákban illatozó kedves kis malac helyett, akivel összetalálkoztak, az egy mindennapi, a többenél se nem tisztább, se nem piszkosabb, gubancos és rőfögő disznó.